CONSTRUCŢIA LINGVISTICĂ ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ: ÎNTRE SLAVIZARE ŞI EFORTUL DE REVENIRE LA LIMBA ROMÂNĂ (ANII 1940-1960)

LINGUISTIC CONSTRUCTION IN MOLDOVAN SSR: BETWEEN SLAVIZATION AND THE EFFORT OF RETURNING TO THE ROMANIAN LANGUAGE (1940s-1960s)

Elena NEGRU, ORCID: 0009-0003-8737-6659
Gheorghe NEGRU, ORCID: 0009-0007-1647-885X
Institutul de Istorie al USM

CZU: 94:81’272(478)”1940/1960”

e-mail: elenegru65@yahoo.com
e-mail: negru_gh@ yahoo.com

The study addresses an important topic related to the evolution of language policy in the MSSR over two post-war decades. The authors analyze the scientific debates from the periods of Stalinism and Khrushchevist „thaw”, such as the manufacture of „Moldovan languages” hybrid, Latin-Slavic, the role of the scientific meetings of Soviet linguists, since 1951, 1955 and 1961 from Chisinau, in revealing the falsifications regarding the „Moldovan language”, in recognition of the Moldovan-Romanian linguistic identity. An important emphasis is placed on the reflection of the discussions launched in 1955-1956 in the press by researchers, which led to the approval by the authorities of the MSSR in August 1957, of the spelling norms of the „Moldovan language”, which was an important step towards its harmonization with the Romanian language.

Keywords: *communist regime, history, linguistic policy, MSSR, Romanian language.*

Elaborarea teoretică a „limbii moldoveneşti” de-a lungul a două decenii după crearea RSSM a fost extrem de dificilă, la fel ca şi întregul proiect de construcţie naţională şi culturală, având în vedere necesitatea adaptării la obiectivele geopolitice urmărite de URSS în această republică sovietică, dar şi a evoluţiilor interne din cadrul URSS. Astfel, în anii 1940-1941 vom asista la un proces de demolare a fundaţiei limbii române prin interzicerea alfabetului latin, epurarea lexicului, normelor ortografice, adoptarea alfabetului rusesc, infuzarea „limbii moldoveneşti” cu rusisme, cuvinte improvizate, norme stabilite în mod discreţionar de către redactori sau traducători. Această linie va domina politica de construcţie lingvistică pe parcursul primului deceniu postbelic. Situaţia se va schimba oarecum începând cu 1950 în urma respingerii, la nivel central, a teoriei „încrucişării” limbilor intens promovate până atunci de lingvistul sovietic N. Marr, care postula că din contactul a doua limbi apare o a treia limbă. Drept urmare, pentru oamenii de știință din Chișinău, se creează oportunități de a lansa discuții pe tema „limbii moldoveneşti”. În etapele următoare, având în vedere

evoluţiile din cadrul URSS, care au avut loc odată cu dispariţia lui Stalin şi a lansării „dezgheţului" lui Hruşciov, un grup de savanţi filologi de la Chişinău, susţinuţi de romaniști din alte centre academice unionale, vor face un efort pentru a curăţa „limba moldovenească" de zgura proletcultismului prin recunoaşterea identităţii ei cu limba română şi revenirea la normele ortografice fireşti.

Fabricarea limbii moldoveneşti „încrucişate"

În anii 1944-1947, ca urmare a politicii de înlocuire a cuvintelor românești prin cuvinte rusești sau create artificial, de construcție a frazelor, a topicii după modelul limbii ruse, în RSSM începe să se cristalizeze o „limbă artificială, de laborator", pe care nu o înțelegeau nici intelectualii, nici țăranii. Principalii promotori ai vulgarizării limbii române erau reprezentanții malului stâng al Nistrului, dirijați de lingvistul I.D. Ceban, care participaseră la fabricarea „limbii moldoveneşti" în RASSM. Curentul vulgarizator, susținut de conducerea RSSM, formată în marea ei majoritate din funcţionari proveniţi din Rusia, Ucraina şi fosta RASSM (printre aceştia şi unii moldoveni rusificaţi), începe să fie combătut de intelectualii basarabeni formați în centrele universitare din România interbelică.

În memoriul din 1 februarie 1949, expediat lui V.A. Ivanov, președinte al Biroului CC al PC(b) din toată Uniunea pentru RSSM, Em. Bucov, pe atunci vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri al RSSM, bătea alarma în legătură cu haosul din domeniul limbii literare „moldoveneşti". În acest document amplu, de 35 de pagini, Em. Bucov expunea amănunțit esența problemei, arătând că această situaţie se datora „atitudinii greşite față de moştenirea culturală" și, în special, față de „limba moldovenească literară constituită istoricește". Privarea „poporului moldovenesc" de moştenirea culturală clasică și de limba literară era un sacrilegiu („ca și cum ai închide poporului rus accesul la limba lui Puşkin și Gogol, Turgheniev și Tolstoi"). Ca și în cazul altor limbi, „limba moldovenească care s-a constituit pe parcursul istoriei era necesar să fie studiată, dar nu „îngrădită" și substituită printr-o limbă creată artificial" [1, fila 4]. Linia de creare a limbii „moldoveneşti" generase un adevărat haos în cadrul instituţiilor de cultură din RSSM, unde existau „laboratoare lingvistice" proprii, care fabricau cuvinte la discreția lor. Prin aceasta se explica discrepanța mare de ordin terminologic, lexical, sintactic al scrierilor în „limba moldovenească". Deși s-au făcut eforturi de unificare a „limbii moldovenești artificiale", acestea nu au avut niciun rezultat, deoarece, după cum nota Em. Bucov, „limba vie nu o poți impune cu forța să se integreze în forme artificiale, să se subordoneze gramaticii create artificial de tov. Ceban" [1, fila 9]. Era evident că acești „creatori ai limbii literare moldovenești" nu aveau niciun fel de autoritate în fața intelectualilor cu o bună pregătire în domeniul lingvistic și nu numai, deoarece multe dintre cuvintele și expresiile verbale erau în stare să provoace râsete și nedumerire.

Mai mult de jumătate din economia memoriului era consacrată analizei greșelilor de limbă, a expresiilor bizare spicuite de autor din presă și din traducerile operelor clasicilor marxism-leninismului, care confirmau elocvent afirmațiile sale. Em. Bucov sub-

linia că numai în primul compartiment al biografiei lui Stalin, traduse în „limba moldovenească”, a detectat „nu mai puțin de 148 de greșeli gramaticale, stilistice și de sens”. Astfel, traducătorii utilizau impropriu prepoziția „în” („a împușca unul în altul” în loc de „a trage unul în altul”), particula „se” („se luptau unul împotriva altuia” în loc de „luptau unul împotriva altuia”) sau expresiile ilare precum „curgeri politice” în loc de „curente politice” (din lb. rusă „politiceskie tecenia”), „învoieli înconjurătoare” în loc de „condiții înconjurătoare” (din lb. rusă „ocrujaiușcie uslovia”), „om pune la cale sfada noastră” în loc de „vom ajunge la înțelegere în sfada noastră” (din lb. rusă „mî uladim naș spor”) etc. De asemenea, critica tendința traducătorilor de a construi frazele după modelul rusesc, de a utiliza un singur verb pentru desemnarea unor acțiuni diferite („a primi” era folosit cu sensul de „a prelua”, „a lua”, „a accepta”, „a adopta” etc.) ceea ce ducea la denaturări de sens [1, filele 11-19].

În memoriul menționat, Em. Bucov sublinia necesitatea renunțării la politica de creare a limbii moldovenești artificiale, de soluționare a problemei dezvoltării limbii literare și a utilizării moștenirii clasice de pe pozițiile sociologismului vulgar. El propunea crearea unei echipe de filologi din rândul celor mai buni cunoscători ai limbii literare moldovenești din cadrul Universității, Bazei Moldovenești a AȘ a URSS, Uniunii Scriitorilor, redacțiilor ziarelor şi a instituţiilor cu profil lingvistic de la Moscova. De asemenea, sugera să se creeze o comisie competentă pentru editarea gramaticii bazate pe „limba literară moldovenească”. Pentru stoparea „metodelor incorecte de efectuare a traducerilor” se impunea fortificarea editurilor, redacțiilor ziarelor cu persoane cunoscătoare ale limbii literare „moldovenești”[1, fila 33].

În acele condiții de dictat ideologic era imposibil să se schimbe ceva la modul practic în politica lingvistică. Cu toate discuțiile și protestele unor intelectuali basarabeni, pe parcursul primului deceniu postbelic a continuat aceeași linie de slavizare a limbii „moldovenești”, de excludere a cuvintelor de origine latină, franceză şi de înlocuire prin cuvinte „neaoşe” provenite din limba rusă sau din graiul popular local.

La baza teoretizărilor „artizanului” lingvisticii moldovenești, I.D. Ceban, stătea teoria „încrucișării”, care postula că „limba moldovenească” s-a constituit în urma conviețuirii elementelor vestice latine cu elemente estice slave, delimitându-se în secolele XIII-XIV de limba dacoromână, într-o limbă independentă, în urma contactului strâns cu slavii. De aceea, pentru a sublinia caracterul independent al „limbii moldovenești”, pe parcursul primului deceniu postbelic, în manualele, presa și literatura din RSSM, se întâlnesc peste tot cuvinte „neaoșe”: *a înrâuri* în loc *de a influența, a întipări* în loc de *a impresiona, a mântui* în loc d*e a termina, învoială* în loc de *condiție, duh* în loc d*e spirit, chibzuire* în loc de *considerent, zîdire* în loc de *construcție, norod* în loc de *popor.* Pentru a demonstra lipsa de afinități cu limba română erau eliminate formele *acum, abia, acest, aceasta,* substituindu-le prin *amu, aghe, aist, aiasta.* Viitorul în *voi* a fost înlocuit cu *oi; oi veni* în loc de *voi veni.* Lexemele cu terminații în *-ea* aveau terminația în *-e: bea – be, mea – me, stea – ste.* De asemenea, se dădea predilecție dialectelor: *a zâdi, a sâmți, a sâli, a dișteptа, a dișțăleni, sară, zâuă* în loc de *a zidi, a simți, a sili, a deștepta,*

desțeleni, seară, ziuă. Tendința îmbogățirii limbii moldovenești prin rusisme devine tot mai puternică. Și nu era vorba doar de cuvinte noi care reflectau ,,realitățile socialiste", precum *colhoz, soviet, comsomolist, comunist*, ci şi de împrumuturi masive din limba rusă, ,,adaptate" la ,,limba moldovenească": *raspiscă, furajcă, vedomosti, predsedatel, selsovet, stanție, otread, vintovcă* etc [2, p. 18].

Apariția în iunie 1950 a articolului lui Stalin ,,Marxizm i voprosî iazîkoznania" (,,Marxismul și problemele lingvisticii") [3, p.1] a pus capăt teoriei lingvistului sovietic N. Marr, care afirma că limba, ca parte a suprastructurii, se modifică în urma schimbării formațiunii social-economice. În baza acestui postulat se considera că până la instaurarea dictaturii bolşevice din octombrie 1917 toate limbile popoarelor fostului imperiu ţarist erau burgheze, iar după această data începe construcţia unor limbi ,,noi" ale proletariatului. În același timp, a fost revizuită și teoria despre încrucișarea limbilor, promovată de același lingvist sovietic, potrivit căreia din contactul a două limbi ar rezulta o a treia limbă. Articolul lui Stalin, invalida această idee, afirmând că în urma încrucișării a două limbi doar ,,una iese învingătoare, păstrându-și structura gramaticală și fondul lexical de bază, iar cealaltă își pierde calitatea sa și moare"[4, p. 34].

În această nouă conjunctură, adepții ,,teoriei încrucișării" limbii ,,moldovenești" au fost constrânși să găsească alte explicații referitoare la originea limbii. Citându-l pe Stalin, lingviștii din RSSM afirmau că în urma încrucișării limbii latine a romanilor cu cea slavă a ieșit victorioasă componenta romană și de aceea limba moldovenească este de origine romanică. Cu toate acestea, atribuiau elementului slav un rol important, susținând că limba rusă a influențat nu numai lexicul, ci și structura gramaticală a ,,limbii moldovenești".

În cadrul şedinţei din 15-16 decembrie 1950 a Consiliului ştiinţific al Institutului de Istorie, Limbă şi Literatură a fost prezentat raportul ,,Învăţătura lui I.V. Stalin şi sarcinile studierii limbii moldoveneşti". În cuprinsul raportului, directorul Institutului, I.D. Ceban, s-a referit la cele trei concepte, care circulau în rândul savanţilor din RSSM, cu privire la originea ,,limbii moldoveneşti": unul care susţinea ideea de origine latină, celălalt – de origine slavă, al treilea – de origine latino-slavă.

Ca promotor al tezei ,,încrucişării", adică al caracterului latino-slav al ,,limbii moldoveneşti", I.D. Ceban aprecia că ,,cele două componente ale limbii moldoveneşti (latină şi slavă)" erau ,,vii", deoarece ,,biruinţa unei limbi în procesul încrucişării nu este o explozie, ci un process îndelungat, care în limba moldovenească nu a luat sfârşit". Cu toate că nu nega originea latină, el considera că limba ,,moldovenească", aflându-se ,,de multe secole în proces de încrucişare cu limbile slave, a preluat un număr mare de elemente slave în fondul său lexical şi structura gramaticală, încât a căpătat o nouă calitate". Continuând această tendință, potrivit estimărilor aceluiași lingvist, într-un viitor apropiat ,,limba moldovenească" putea avea toate șansele ,,să adere la grupul de limbi slave", adică să se rusifice în totalitate [4, p. 35].

Colaboratorii Institutului, lingvistul Gheorghe Bogaci şi criticul literar Vasile Coroban, au demascat ideile lui I.D. Ceban, tendinţa de primitivizare şi dialectizare a ,,lim-

bii moldoveneşti”, de calchiere a cuvintelor şi expresiilor din limba rusă, de organizare a topicii frazelor după modelul limbii ruse. Astfel, Gh. Bogaci arăta că una dintre cauzele „încrucişării” era tendinţa de a identifica structura gramaticală şi fondul lexical de bază al „limbii moldoveneşti” cu limba rusă, orientarea limbii literare spre dialect [5, fila 90].

Prezent la şedinţă, A. Lazarev, secretar al CC al PC(b)M, a declarat că „limba moldovenească” ca limbă naţională cu toate atributele caracteristice, are dreptul la existenţă şi trebuia în continuare sa fie dezvoltată. În acelaşi timp, a blamat tendinţa „greşită” a oponenţilor lui I.D. Ceban, care negau caracterul independent al „limbii moldoveneşti”, propunând combaterea ei şi încetarea discuţiilor privind originea limbii din cercurile intelectualităţii [5, fila 208].

Cu toate că nu negau romanitatea „limbii moldoveneşti”, I.D. Ceban și susținătorii săi erau decișI să nu se abată de la linia oficială și să continue elaborarea „gramaticii limbii moldovenești” în conformitate cu modelul limbii ruse.

La 5 ianuarie 1951, I.D. Ceban a adresat un memoriu lui L.I. Brejnev, secretar al CC al PC(b)M, în care a raportat dificultățile întâmpinate de Institutul de Istorie, Limbă și Literatură în ceea ce privește lichidarea greșelilor marrismului din lingvistică, menționând că lucrurile erau departe de a fi satisfăcătoare din cauza contradicțiilor dintre cele două curente în problema limbii. El arăta că denumirile de țări și orașe trebuiau ortografiate exact ca în limba rusă: *Dania, Ispania, Kitai, Parij, London, Rim*, în timp ce oponenții săi, reprezentaţi de intelectualii basarabeni (Bucov, Bogaci, Coroban, Lupan), pledau pentru formele românești: *Danemarca, Spania, China, Paris, Londra, Roma.* De asemenea, considera corectă și decizia Institutului de Istorie, Limbă și Literatură din 1949, care prevedea ortografierea cuvintelor „străine” (*hibrid, hipotenuză, hegemonie, aritmetică, ortografie, mitologie, catedră, geografie, geologie, geometrie*) după modelul limbii ruse (*ghibrid, ghipotenuza, gheghemonia, arifmetica, orfografia, mitologhia, cafedra, gheografia, gheologhia, gheometria*). Potrivit lui I.D. Ceban, aceste norme ortografice contribuiau la „apropierea ortografiei limbii moldovenești de ortografia altor popoare ale URSS” şi la facilitarea „însușirii materiilor școlare, studierii limbii ruse”[6, fila 32].

Prezidiul Academiei de Ştiinţe a URSS, în ședința din 20 aprilie 1951, a criticat activitatea conducerii Filialei Moldovenești, pentru că „nu a tras concluziile necesare din lucrările geniale ale tov. Stalin în problemele lingvisticii” și nu a inițiat „discuții creatoare” privind originea și dezvoltarea limbii moldovenești, încurajând astfel discuțiile „scolastice” lipsite de principii. Hotărârea „Cu privire la activitatea Filialei Moldovenești a AȘ a URSS și măsurile privind fortificarea și dezvoltarea ei” prevedea stabilirea unui control mai serios din partea AȘ a URSS prin delegarea unor consultanți din rândul savanților de la Institutul de Lingvistică și Istorie de la Moscova pentru a ajuta colegii din Chișinău. Pentru partea lingvistică a fost desemnat doctorul în științe filologice D.E. Mihalci, iar pentru partea istorică – membrul corespondent al AȘ al URSS, A.D. Udalțov. Hotărârea solicita Biroului Secției limbă și literatură a AȘ a URSS organizarea în comun cu Institutul de Istorie, Limbă și Literatură de la Chișinău „a unei reuniuni în problema dezvoltării limbii moldovenești”[6, filele 52-54].

În 1951 savanții de la Moscova au dat tonul criticii marrismului din lingvistica moldovenească prin două articole : unul, semnat de academicianul V.V. Vinogradov, și altul - de cercetătorul D.E. Mihalci. În consecință, la Chișinău, în perioada 3-7 decembrie 1951, a fost organizată o conferință științifică comună a Institutul de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a AȘ a URSS și Institutului de Lingvistică al AȘ a URSS, consacrată, așa cum prevedea hotărârea Prezidiul AȘ a URSS din 20 aprilie 1951, problemelor „lingvisticii moldovenești". La acest for științific și-au anunțat participarea savanți - lingviști de vârf ai romanisticii sovietice: academicienii V.V. Vinogradov și V.F. Șișmariov, profesorii S.B. Bernștein și R.A. Budagov, R.G. Piotrovski, candidații în științe filologice B.A. Serebrennikov și D.E. Mihalci. Doi dintre aceştea – V.F. Şişmariov şi D. E. Mihalci – nu au participat la lucrări, din motive de sănătate, dar au trimis textele comunicărilor, pentru a fi prezentate la şedinţele forului ştiinţific.

În şedinţa de deschidere a conferinţei, I.D. Ceban a prezentat raportul „Despre stadiul elaborării ştiinţifice a limbii moldoveneşti şi a istoriei acesteia", în care a elucidat contextul polemicii dintre cele două orientări în lingvistica din RSSM: una care susţinea apropierea „limbii moldoveneşti" de limba rusă, şi alta care, dimpotrivă, era în favoarea dezvoltării ei în unitate cu limba „tradiţională", „clasică". În esenţă, controversa dintre cele două orientări s-a bazat pe un dezacord cu privire la faptul dacă „limba moldovenească" este latină sau slavă.

Criticul literar V. Coroban a devoalat concepţia lui I.D. Ceban privind „limba moldovenească" independentă, care cultiva reguli fonetice, gramaticale noi contrare normele de pronunţie şi de scriere tradiţionale. Aceasta însemna „distrugerea sistemului radical al cuvintelor, morfologia limbii", „anarhie în ortografie, morfologie, formarea cuvintelor". În discursul său, filologul Gh. Bogaci, referindu-se la Marx, a subliniat ideea originii latine a limbii populaţiei romanice din arealul cuprins între Dunărea inferioară şi Nistru. El a criticat, de asemenea, linia promovată de I.D. Ceban care susţinea rusificarea „limbii moldoveneşti" prin împrumuturi lexicale şi copierea modelelor de construcţie a frazelor din limba rusă [7, filele 1-2].

Lingviștii sovietici au confirmat teza despre caracterul romanic al limbii „moldoveneşti", susținând că „specificul ei îl constituie nu elementele slave, ci structura gramaticală și fondul lexical de bază", subliniind, în același timp, că „limba moldovenească este o limbă independentă"[4, p. 37]. Deși savanții lingviști de la Moscova nu aveau niciun fel de dubii privind romanitatea „limbii moldovenești", cei mai aprigi oponenți ai adevărului științific erau reprezentanții conducerii de partid a RSSM, care încurajau gruparea condusă de I.D. Ceban să nu se abată de la linia „moldovenismului" în politica lingvistică și să continue dezvoltarea „limbii moldovenești independente".

Cu toate acestea, faptul că savanții de la Institutul de Lingvistică al AȘ a URSS „nu au susținut în deplină măsură nicio teză a lingvisticii oficiale din RSSM, nici chiar cea privind împrumuturile din limba rusă", a însemnat un pas înainte față de perioada

anterioară. Din acest motiv, unii lingviști de la Chișinău au considerat conferința din 3-7 decembrie 1951 drept una „crucială” pentru destinul limbii literare din RSSM, în ciuda faptului că în practică nu a dat niciun rezultat [4, p. 40].

Apariția în 1952 a articolului academicianului V.F. Șișmariov „Romanskie iazîki iugo-vostocinoi Evropî i național'nîi iazîk Moldavskoi SSR” („Limbile romanice ale Europei de sud-est și limba națională a RSS Moldovenești”) aducea noi clarificări la teoria „limbii moldovenești”. Admițând, că în anumite condiţii două dialecte apropiate pot deveni limbi naţionale, V. Şişmariov exludea probabilitatea unor transformări radicale ale dialectelor care puteau modifica fondul lexical şi structura gramaticală comună. Pentru a demonstra incongruența argumentelor susținătorilor „limbii moldovenești” independente, academicianul Şişmariov a trasat o paralelă între limbile Angliei și Americii, pe care nimeni nu le califică ca limbi diferite. În plus, el a remarcat faptul că „istoria dezvoltării limbii literare în Moldova și Valahia s-a caracterizat prin colaborarea scriitorilor din ambele principate, prin tendința de a crea o normă general acceptată, care să servească un număr de cititori cât mai mare și să nu transforme operele artistice în scrieri de folosință îngust-provincială”[8, p. 4].

Discuțiile privind publicarea, în „limba moldovenească”, la Chișinău a romanului „Mitrea Cocor” de Mihail Sadoveanu au arătat diferențelele dintre cele două tendințe, tenacitatea susţinătorilor curentului „vulgarizator” de a dezvolta „limba moldovenească” latino-slavă, precum și limitele intelectuale ale promotorilor respectivi care s-au aventurat să traducă opera marelui scriitor roman.

În vara anului 1952, după ce manuscrisul romanului a fost transmis consiliului de conducere al Uniunii Scriitorilor pentru recenzare, Em. Bucov și I. Canna au prezentat fiecare câte un referat în scris, formulând propriile opinii „cu privire la modul în care romanul a fost pregătit pentru publicare”. Deși aprecia intenția de a-l edita pe M. Sadoveanu, Em. Bucov credea că era o greșeală publicarea unei ediții „care, în mare măsură, nu-l redă pe Sadoveanu ca meșter al limbii moldovenești”. Neconcordanţele dintre textul original al lui Sadoveanu și varianta propusă spre editate erau evidente. Astfel, în timp ce Sadoveanu folosea cuvintele *os* și *ciolan* „traducătorii” de la Chișinău propuneau utilizarea doar a cuvântul *ciolan* „ca și cum cel dintâi n-ar fi cuvânt moldovenesc”. Unele unităţi lexicale (*e, iată, aici, ăla*), care figurau în text, au fost înlocuite cu altele (*este, iaca, aicea, acela*), ca şi cum, constata Em. Bucov, „n-ar fi fost deopotrivă moldovenești”. Redactorii „îl învățau” pe M. Sadoveanu să scrie „corect” și în cazul sintagmelor *acea scrisoare* și *nen-su morarul,* înlocuindu-le cu termenii *scrisoarea ceea* și, respectiv, *frate-său morarul.*

Mai mult, redactorii au intervenit în textul lui Sadoveanu, adăugând cuvinte și expresii după bunul lor plac, în locul celor omise din original. Astfel, expresia lui Sadoveanu *să facă apelul* a fost înlocuită cu *să vadă de nu lipsește vr-unul.* Formele perfectului simplu (*fusei, văzui, mă dusei etc.*) au fost substiutite cu cele ale perfectului compus (*am fost, am văzut m-am dus*) De asemenea, se propunea înlocuirea viitorului în *va (va veni*) cu *o să (o să taci).* „Se știe (o știu până și toți școlarii republicii), nota

Bucov, că atât în limba clasicilor, cât și în limba moldovenească vorbită, în folclor (mai ales în raioanele Ungheni, Briceni, Cahul), se folosește perfectul simplu, viitorul în *va* și în *o să”.*

Aceste intervenţii în textul original, erau un demers riscant din partea editorilor volumului, deoarece, aşa cum menţiona Em. Bucov, însuși M. Sadoveanu putea să protesteze că a fost falsificat. Intuind aceste consecințe, ,,mai mult decât delicate”, în plan internațional, Em. Bucov propunea ca romanul *Mitrea Cocor* ,,să fie editat așa cum a fost scris de Sadoveanu”, iar în prefață ,,să se lămurească faptul că anumite forme de limbă moldovenească, folosite de M. Sadoveanu, au o circulație mai restrânsă în Moldova Sovietică”. Cuvintele, care ,,cereau neapărat lămurire”, urmau să fie explicate în notele de subsol [9, filele 29-29 verso].

Într-un memoriu din 10 iunie 1952, adresat lui A. Lazarev, secretar al CC al PC(b) M, scriitoriii Petrea Cruceniuc și Iosif Balțan subliniau că ,,nu pot fi de acord cu propunerea lui Em. Bucov de a edita romanul *Mitrea Cocor* așa cum este scris de Sadoveanu”. Editarea romanului fără modificări, doar schimbându-i grafia, nu putea fi permis, deoarece textul conţinea ,,un număr considerabil de expresii românești, muntenisme, care în limba moldovenească aveau un alt sens”, iar acest fapt ar fi ridicat ,,o altă problemă esențială, cea privind ortografierea unor cuvinte”.

În adresa din 16 iulie 1952, semnată de C. Iliașenko, șef al secției literatură și artă al CC al PC(b)M, se arăta că, ,,de comun accord cu A. Lazarev, Uniunii Scriitorilor i-a fost dată indicația să efectueze traducerea calitativă a romanului *Mitrea Cocor*, ţinând cont de observaţiile făcute, pentru îmbunătăţirea textului”. C. Iliaşenko solicita ca ,,punctul de vedere al tov. Bucov să fie considerat incorect şi dăunător şi condamnat”, precizând faptul că ,,traducerea (romanului *Mitrea Cocor* – n.n.), până la discutarea în cadrul Uniunii (Scriitorilor – n.n.), a fost examinată în Secţia (artă şi literatură) a CC al PC(b)M”[9, fila 27].

Cu toate acestea, greşelile teoretice crase comise de I.D. Ceban, faptul că ,,încurca limba cu ortografia, limba literară cu limba vorbită”, nu mai putea fi tolerat nici chiar de conducerea PC(b)M, care trebuia să se conformeze campaniei împotriva marrismului.

În 1953, E. Postovoi, adjunct al șefului secției știință și cultură a CC al PC(b)M, adresa lui D.S. Gladki, secretar al CC al PC(b)M, nota informativă ,,Despre lacunele și erorile din manualul *Gramatica limbii moldovenești* de I.D. Ciobanu”, în care arăta că ,,autorul nu înțelege corect unele teze ale învățăturii staliniste despre limbă și, în special, despre lexicul limbii” [9, fila 88.]. Astfel, demnitarul a indicat că în acest manual de gramatică complementul era definit ca ,,parte secundară a propoziției care explică un predicat” şi silaba - drept ,,parte a cuvântului în care există o vocală și se pronunță printr-o singură deschidere a gurii”. I.D. Ceban a fost criticat pentru faptul că a creat confuzie în ceea ce privește conjugările verbelor: ,,la pagina 157 vorbea de patru conjugări, iar la pagina 166 reducea numărul conjugărilor la trei”. De asemenea, a generat haos și în ortografie, astfel încât o serie de adverbe compuse (*pe urmă, de*

departe), locuțiuni conjuncționale (*cu cât, după ce, după cum*) în unele locuri erau scrise separat, iar în alte locuri - împreună.

În finalul documentului, E. Postovi propunea ,,revizuirea radicală” a ediţiei a VII-a a ,,Gramaticii limbii moldovenești”, editate în 1952, desemnarea unui alt colectiv de autori şi redactarea, ,,pe baze ştiinţifice”, a unui nou manual şcolar de ,,limba moldovenească” [9, filele 91-93]. Cu toate acestea, adepții slavizării ,,limbii moldovenești” nu au pierdut complet terenul, continuând să promoveze vechile standarde ortografice și sintactice. Din acest motiv, schimbările reale din discursul științific al lingviștilor din Chișinău nu vor avea loc în anii 1951-1952 după condamnarea marrismului, ci mai târziu, după moartea lui Stalin și lansarea „dezghețului” lui Hrușciov.

Dezavuarea liniei slavizante din lingvistica „moldovenească”

În RSSM, schimbarea climatului politic după moartea lui Stalin a creat condiţiile potrivite pentru reluarea discuţiilor privind corelația dintre limba literară ,,moldovenească” şi limba română. Sesiunea ştiinţifică a Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a Academiei de Ştinţe a URSS, din 17-19 octombrie 1955, la care au participat somităţi ale romanisticii sovietice de la Moscova şi Leningrad (R. Budagov, R. Piotrovski, D. Mihalci), precum şi cercetători şi cadre universitare locale, a constituit un moment de vârf al inițiativelor intelectualităţii din RSSM din perioada de după moartea lui Stalin în problema identificării ,,limbii moldovenești” cu limba română.

În raportul ,,Cu privire la tradiţie şi continuitate în limba literară moldovenească”, I. Varticean, şef de sector lal Institutuli de Istorie, Limbă şi Literatură din Chişinău, a menționat principalele caracteristici comune pentru ,,limba moldovenească” și limba română [10, fila 117]. Totuşi, ca discipol al lui I.D. Ceban, vorbind la sfârșitul sesiunii, acelaşi I. Varticean a afirmat că ,,originea comună, tradițiile comune, unitatea structurii gramaticale și a fondului lexical ale limbilor moldovenească și română nu exclude deloc dreptul fiecărei limbi la existență separată”. În același context, el a spus că ,,nu a ajuns la concluzia că o limbă trebuie să o înghită pe alta” şi nu înţelege ,,de ce limba moldovenească ar trebui să dispară şi nu, invers, limba română” [10, fila 118]. Pledoaria pentru recunoașterea unității limbii moldo-române a fost reiterată în discursurile altor cercetători. Astfel, lingvistul Gh. Bogaci, care a fost concediat de la Institutul de Istorie, Limbă și Literatură după conferința din decembrie 1951, s-a arătat sceptic că stabilirea adevărului despre identitatea limbii româno-moldovene ar întrerupe impulsul creatorilor „limbii moldovenești”. El a propus ca Institutul de Istorie, Limbă şi Literatură să-şi asume responsabilitatea pentru scrierea unui manual de gramatică elementară pentru şcoala de cultură generală, publicarea operelor clasicilor literaturii române, organizarea unor discuţii publice despre stilistică şi lexicologie. De asemenea, Institutul de Istorie, Limbă şi Literatură trebuia să iniţieze o serie de acţiuni pentru a trece lucrul de secretariat din toate sferele de activitate din RSSM în ,,limba moldovenească“[10, fila 122].

Un alt participant la conferinţă, I. Tofan, a îndemnat comunitatea ştiinţifică să înceteze să mai promoveze teoria ,,despre existenţa a două limbi diferite în sânul unei

şi aceleiaşi limbi", afirmând că „sunt două state, două republici, una socialistă şi alta populară, dar cu una şi aceeaşi limbă". S-a referit la operele marilor clasici Creangă, Eminescu, Alecsandri, Russo, „care prin geniul lor au contribuit la înflorirea limbii noastre şi ne-au lăsat moştenire o limbă ca un figure de miere şi de care şi-au bătut joc, fără ruşine şi remuşcări, timp de aproape un deceniu, mulţi ignoranţi". De aceea a pledat pentru editarea continuă a operelor altor poeţi şi scriitori români, repezentanţi ai tuturor provinciilor istorice româneşti. Poezia „Noi vrem pământ" a poetului transilvănean G. Coşbuc, a fost recitată în timpul discursului, și anume pentru a sublinia că „limba moldovenească" este identică cu limba română. Referindu-se la versurile acestui mare poet român, I. Tofan arăta că „în satele basarabene circulau poeziile şi se cântau cântece pe versurile lui G. Coşbuc, adeseori fără să se cunoască numele autorului", iar acest lucru nu se putea întâmpla, dacă nu era scrisă „în limba noastră"[10, fila 167]. De asemenea, a cerut reabilitarea anumitor forme gramaticale excluse de autorii gramaticii „limbii moldoveneşti", precum perfectul simplu şi să se pună capăt orientării spre limba vorbită. La sfârșitul discursului, a îndemnat savanții-lingviști din RSSM „să nu se întoarcă în privinţa limbii literare la veacurile XVII-XVIII", ci să „dea limba literară cu toate sporurile, cum este în operele marilor Creangă, Eminescu, Alecsandri, Coşbuc, Delavrancea, Sadoveanu ș.a"[10, fila 171].

În altă ordine de idei, cercetătorul Institutul de Istorie, Limbă și Literatură, Vitalie Sorbală a pledat pentru introducerea africatei **g,** combătând, cu argumente documentare, părerea că această consoană ar fi străină „limbii moldovenești"

Deși teza identității limbii moldovenești şi limbii române a fost prezentă în toate comunicările lingviștilor de la Moscova, Leningrad, Cernăuți, ei au susținut că rezolvarea problemei limbii literare nu era deloc uşoară. Profesorul Lisiţki de la Universitatea din Cernăuți recunoștea că problema limbii literare „era clară pentru fiecare moldavist, pentru fiecare student", doar că se încerca a o rezolva „nu așa cum trebuie să o facă un savant"[10, fila 102].

C. Iliașenko, șeful secției știință și cultură a CC al PC(b)M, menționa că dilema o limbă sau două „este absolut legitimă", dar nu a fost de acord cu „încercarea unor tovarăși de a răspunde din mers la această întrebare", deoarece această abordare „era incorectă, neștiințifică" și putea avea consecințe „dăunătoare". Aceasta însemna că problema identității limbii de pe cele două maluri ale Prutului „nu putea fi rezolvată separat de alte chestiuni ale teoriei marxist-leniniste, de chestiunile politicii". Insistența unor vorbitori de a recunoaște unitatea lingvistică moldo-română, „fără a ține cont de circumstanțe, timp și spațiu", a fost taxată drept „deviere naționalistă"[10, filele 197- 198].

Concluziile despre identitatea lingvistică moldo-română, enunțate de către savanți la sesiunea științifică din octombrie 1955, nu au fost luate în considerare de către autoritățile comuniste de la Chișinău, deoarece acceptarea acestui adevăr ar fi clătinat din temelie întregul eșafodaj teoretic al „limbii moldovenești".

În 1956 savanții romaniști de la Moscova, profesorii R.A. Budagov și S.B. Bernștein, prezentau redacției revistei „Voprosî iazîkoznania" („Probleme de lingvistică") articolul

„O moldavsko-rumînskom iazîkovom edinstve” („Cu privire la unitatea de limbă moldo-română”). Cei doi savanți începeau tratarea acestei probleme prin a-și pune cenușă în cap pentru că „au căzut într-un timp în greșeală”, la fel ca și alți lingviști sovietici, străduindu-se să demonstreze „deosebirile dintre limbile moldovenească și română”. Eforturile lor „de a arăta și demonstra” aceste diferențe, au fost nule. Studiind atent structura gramaticală și lexicul limbilor „moldovenească” și română, și-au dat seama că „diferențele sunt atât de neînsemnate, încât nu le permitea, în niciun caz, să considere limba moldovenească drept limbă de sine stătătoare”[11, p.355]. Cei doi oameni de ştiinţă demontau concepțiile predecesorului lor M. B. Serghievski, care își formulase concluziile referitoare la caracterul independent al „limbii moldovenești” față de limba română pe baza „criteriului de suprafață în raport cu structura limbii”. Criticându-l pe M.B. Serghievski, care nu a dedus aceste diferențe pe baza „trăsăturilor interne ale acestor limbi, ci din raporturile lor cu alte limbi”, în primul rând cu limbile slave, R.A. Budagov și S.B. Bernștein afirmau că „cercetătorul nici nu putea să procedeze altfel, deoarece particularitățile interne ale limbilor moldovenească și română sunt absolut identice”[11, p. 356]. De asemnea, ei considerau că această teorie „a adus mari prejudicii lingvisticii moldovenești” de vreme ce s-au „irosit multe forțe și mult timp pentru a se demonstra că moldovenii și românii vorbesc limbi romanice înrudite, dar diferite”. Deși, după cum notau autorii articolului, „în ultimul timp” în URSS se reduseseră numărul susținătorilor acestei teorii lipsite de „dovezi”, în RSSM ea „continua să fie pusă la baza activității de cercetare științifică pe care o desfășurau lingviștii moldoveni și era apărată într-o serie de publicații recent apărute”.

Din punctul de vedere al celor doi savanţi de la Moscova, recunoașterea identității lingvistice moldo-române „nu putea leza nicidecum sentimentele naționale ale poporului moldovenesc, după cum nici limba germană literară unică, răspândită atât în Germania, cât și în Austria, nu lezează interesele poporului austriac, iar spaniola unică și portugheza unică, limbi naționale în țările Americii Latine, nu prejudiciază sentimentele naționale ale popoarelor respective”. Din contră, „recunoașterea acestui fapt incontestabil oferă posibilitatea ca întreaga activitate lingvistică din Moldova să fie așezată pe baze strict științifice”, invalidând „temele sterile, temele scornite cu privire la deosebirile dintre moldoveneasca literară și româna literară din România”. Totodată, profesorii Budagov şi Bernştein se pronunțau în favoarea colaborării mai strânse cu lingviștii din RPR în scopul studierii în comun a particularităților fonetice, gramaticale și lexicale ale limbii române, „studierii, cu adevărat științifică, a dialectelor și toponimiei moldovenești”, fiind convinși că rezolvarea acestor probleme „va oferi, totodată, posibilitatea de a demonstra rolul deosebit de important al Moldovei în formarea limbii române literare”[11, p. 361].

Conducerea redacției „Voprosî iazîkoznania” nu a publicat materialul, ci l-a expediat la CC al PCUS și la CC al PCM. După cum menţiona D. Tcaci, secretar pentru ideologie al CC al PCM, în scrisoarea secretă nr. 113, din 15 septembrie 1956, către CC al PCUS, articolul lui R.A. Budagov și S.B. Bernștein a fost discutat în mai multe instituții

științifice și de cultură: la Institutul de Istorie Limbă şi Literatură al AŞ a RSSM, la catedrele universitare de lingvistică [12, p. pp. 96-104], în redacțiile revistelor și ziarelor republicane, la Uniunea Scriitorilor. Tcaci a notat că autorii articolului în cauză nu au emis un verdict privind „identitatea lingvistică moldo-română". Dar, pur și simplu, au „constatat că structura gramaticală și fondul lexical de bază al limbilor acestor popoare este identic", fapt care „este confirmat de istoria dezvoltării limbilor la aceste popoare și este reflectat în creația scriitorilor din trecut, mulți dintre care sunt comuni atât pentru români, cât și pentru moldoveni, dar și în creația scriitorilor contemporani din România și Moldova". Secretarul CC al PCM mai arăta că în timpul examinării acestui articol a fost ridicată problema grafiei latine. Totuşi, după cum menţiona D. Tcaci, din cele discutate nu ar fi reiesit „o opinie științifică unitară categorică privind grafia", solicitând ca „această problemă să fie cercetată mai profund". Participanții la discuții au menționat, de asemenea, „că în articol este corect subliniat caracterul identic al structurii și fondului lexical de bază al celor două limbi, cu toate că aceste aserțiuni sunt insuficient demonstrate cu argumente științifice"[13, fila 65].

După discutarea articolului lui R. Budagov şi S. Bernştein, care argumentau riguros, din punct de vedere ştiinţific, identitatea lingvistică moldo-română, lingviştii din mediul academic şi universitar din RSSM au fost aproape unanim de accord cu opinia celor doi savanţi. Astfel, în manualul universitar „Curs de limbă moldovenească contemporană", volumul I, editat la Chişinău în anul 1956, se arată că între aşa-zisa „limbă moldovenească" şi limba română nu exista nicio deosebire. „Aceasta înseamnă, se arăta în studiul introductiv al manualului universitar, că amândouă limbile au un fond lexical comun şi aceeaşi sistemă gramaticală, morfologică şi sintactiă, adică declinarea substantivelor, conjugarea verbelor, formarea şi flexionarea tuturor celorlalte părţi de vorbire, sistema formării cuvintelor, regulile de îmbinare a acestora, topica - toate acestea sunt absolut identice şi nu se deosebesc prin nimic esenţial. Aceasta înseamnă, prin urmare, că moldovenii şi românii nu întâmpină greutăţi în comunicarea dintre dânşii, nici în vorbirea orală, nici în cea scrisă"[14, p.105].

La conferinţa Institutului de Limbă şi Literatură al Filialei Moldoveneşti a AŞ a URSS din 19-21 iunie 1961, în prezența lingviștilor romaniști de la Moscova şi Leningrad, aceştia din urmă au vorbit despre unitatea lingvistică „româno-moldovenească". Profesorul D. Mihalci de la Institutul de Lingvistică al AŞ a URSS a declarat că „preferă să adere la lingviştii burghezi de peste hotare, care nu recunosc existenţa de sine stătătoare a unei limbi moldoveneşti", mai degrabă decât să se alăture opiniilor „oamenilor de ştiinţă de până la el, Serghievski şi Şişmariov, care au susţinut în mod greşit că limba moldovenească este de sine stătătoare". „Până acum am recunoscut şi eu existenţa limbii moldoveneşti, aşa cum mi se dictase de sus [...]. Din punct de vedere politic, limba moldovenească există, însă din punctul de vedere al lingvisticii este un nonsens"[4, p. 44].

Deşi majoritatea savanţilor romaniști erau conştienţi de absurditatea teoriei celor două limbi diferite, conducerea PCUS şi PCM nu au admis, nici în 1956, nici mai târziu, recunoaşterea identităţii „limbii moldoveneşti" şi limbii românii. O astfel de soluţie,

desigur, putea submina proiectul identitar sovietic şi planurile expansioniste de separare etnolingvistică şi culturală a teritoriului dintre Prut şi Nistru în raport cu România, precum și continuarea ocupaţiei sovietice a Basarabiei.

Restabilirea normelor limbii literare române

În 1955, într-un articol publicat în revista „Octombrie”, istoricul și critical literar R. Portnoi sublinia că principiul nefast al „măsurii de mijloc” în ortografia „limbii moldovenești” a condus la „multe reguli lipsite de orice temei științific, fiind fixate după bunul plac al autorului” [14, p. 88]. Pentru a exemplifica această stare de lucruri s-a referit la „Gramatica limbii moldovenești”(P. I și II), editată în 1954, în care „puteau fi găsite nenumărate pilde care vorbeau despre trei regimuri ortografice diferite: unul al autorului gramaticii, altul al textelor din literatura clasică și al treilea al pildelor din literatura sovietică moldovenească și din literatura artistică tradusă”. Mai mult, existau incongruențe de ordin ortografic și gramatical chiar între cele două părți ale gramaticii, iar textele clasicilor, incluse în aceste manual, erau schimonosite, „mai cu seamă în ceea ce privește ortografia”. De aceea, propunea ca „la întocmirea noului regim ortografic” să fie „îndreptate greșelile serioase” din manualele de ortografie și gramatică și „să se țină seama cuvenită de literatura clasică din veacul al XIX și de specificul limbilor în general, să nu se mai facă reguli după bunul plac al autorilor”[14, p. 90].

Aceleași argumente au fost prezentate și în articolul „Cu privire la îmbunătăţirea ortografiei limbii moldovenești contemporane”, publicat în nr. 10 din 1955 al revistei „Octombrie”, sub semnătura lingviștilor romaniști din Leningrad, R.G. Piotrovski și N.M. Pecek. Autorii atrăgeau atenţia asupra nivelului slab de cunoaştere de către elevi a normelor ortografice, situaţie ce se explica prin „necoincidența” normelor din manualele de gramatică „cu normele moldovenești contemporane”. În plus, indicau asupra necesității studierii în școli și la facultățile de filologie a perfectului simplu pentru a facilita studierea operelor clasicilor moldoveni [15, p. 80].

I. Vasilenco, cercetător la Institutul de Istorie, Limbă și Literatură al Bazei Moldovenești a AŞ a URSS, continua dezbaterea pe paginile revistei „Octombrie”. În articolul „Alecu Russo și limba literară”, utilizând fragmente din „Cugetările” scriitorului, Vasilenco atenționa „că nicio grupare socială în parte (cu atât mai mult în persoana unui cerc îngust și izolat de „savanți”) nu are dreptul de a impune limbii naționale alte legi deosebite de acelea care formează esențialul, specificul ei național”. Argumentele în favoarea reformării limbii literare erau susţinute cu citate din volumul „Opere alese” de Alecu Russo (1955), pe care l-a îngrijit şi prefaţat. Criticând „creatorii de gramatică”, I. Vasilenco făcea trimitere la A. Russo, care scria că „filologii trebuie să fie nu altceva decât simpli arhivari ai limbii: ei nu au dreptul să aspire la titlul de «creatori» ori «legiuitori» ai limbii”, iar gramatica nu trebuie făcută „după limba ce-ar trebui să avem, dar după limba ce avem”[16, p.73].

Articolul aceluiaşi autor „Să restabilim principiile ortografiei noastre clasice tradiţionale”, publicat în revista „Nistru” (nr. 2, 1957), a avut un larg ecou în rândurile

intelectualităţii, pentru că aducea în discuţie publică problema revenirii la ortografia românească, un subiect interzis după 1940 în RSSM. După cum sublinia autorul, scopul acestui studiu era ,,să aducă un real prinos în rezolvarea dreaptă a unor probleme de o arzătoare actualitate și să ajute în chip eficient la lichidarea neîntârziată a haosului ortografic creat în scrisul nostru în ultimii 12 ani”[17, p. 125].

Aşadar, ,,restabilirea în drepturi a ortografiei clasice tradiționale” era o sarcină imperioasă al îndelungatului și anevoiosului proces de lichidare a ,,neaoşismului” în lingvistica din RSSM. ,,Astăzi, nota I. Vasilenco, după reeditarea la noi a creației tuturor clasicilor noștri de seamă, după ieșirea la lumină a noului dicționar ruso-moldovenesc (care a lărgit oglindirea fondului lexical al limbii noastre până la adevăratele lui proporții), după restabilirea în limba literară contemporană a tuturor celorlalte norme literare clasice-tradiționale, rămâne să fie înfăptuită fără nicio amânare și restabilirea în drepturile sale de netăgăduit a adevăratei noastre ortografii, a ortografiei clasice tradiționale. Numai în chipul acesta va putea fi dusă la bun sfârșit opera de normalizare a limbii noastre literare care s-a început la noi după doborârea teoriilor vulgarizatoare în lingvistică” Analizând cele mai crase erori ale artizanilor ,,limbii moldoveneşti”, I. Vasilenco sublinia că ,,autorii ortografiei din 1945 au uitat ori n-au înțeles că ortografia noastră tradițională are un alt caracter, decât ortografia rusă ori ucraineană, care se întemeiază pe alte principii”. În timp ce ,,ortografia tradițională moldovenească se bazează mai mult pe principiul fonetic”, era evident că nu puteau fi admise ,,reguli apriorice, cum era în ortografia din 1945, care prevedea scrierea lui ***ă***, ***î***, după ***s***, ***z***, ***ţ***, cu hurta”[17, p.126].

O altă problemă ridicată de I. Vasilenco era cea cu privire la alfabet, întrucât anume aici era nevoie ,,de o unificare (în sensul adevărat al cuvântului)”. Chiar dacă nu scria explicit despre necesitatea revenirii la alfabetul latin, susținerea ideii că ,,fiecare sunet din limba noastră trebuie să-și aibă semnul său corespunzător” era, de fapt, o pledoarie pentru alfabetul latin [17, p. 130]. Textele în manuscris, nepublicate din cauza cenzurii [18, p. 59-61] în care autorul, cu rigoarea ştiinţifică ce îl caracteriza, scria depsre eforturile lingviştilor de la Chişinău de a ,,încrucişa”, a ,,corci” în chip artificial limba ,,moldovenească”, despre necesitatea restabilirii ortografiei româneşti şi a alfabetului latin, probau fermitatea şi consecvenţa continuă a savantului-filolog.

Dezbaterile publice privind problemele limbii ,,moldoveneşti” nu au rămas fără rezultat. Astfel, la 2 august 1957, Consiliul de Miniștri al RSSM a aprobat modificările la ,,Normele ortografiei și punctuației limbii moldovenești», care prevedeau noi reguli:) scrierea lui ***e***, în loc de ***ă***, după *s, z, ţ* (*secară, zestre, ţelină*); ***i***, în loc de ***î***, după *j, ş, s, z, ţ* (*jilţ, şină, simţ, zi, ţine*) ; 2) *–**ea,*** în loc de ***e*** la substantivele feminine (*stea, tejghea, perdea*), la infinitivul verbelor de conjugarea I cu rădăcina terminată într-o vocală şi la verbele de conjugarea II (*a întârzia, a apropia, a şedea, a vrea, a bea*); 3) restabilirea lui ***e***, în prefixele ***-des***, ***-dez***, care până atunci erau ,,unificate” și reduse la *–**dis***, (*a desface, a descinge, dezlega*, în loc de a *disface, a discinge, a dizlega*); 4) scrierea numeralelor ***trei***, ***șase***, ***şa****pte,zece* în loc de ***trii***, ***şăse***, ***şăpte, zăce*** [19, p. 2-3].

Aprobarea acestor modificări la normele ortografice a constituit un pas important pe calea apropierii limbii literare „moldovenești” de limba română, cu toate că mai continuau să se păstreze norme ale ortografiei „încrucişate”[18, p. 61]. Restabilirea normelor tradiţionale ale limbii nu a fost finalizată pe deplin, deoarece problema redării în scris a sunetului ***„dj*** nu era rezolvată***”.*** După 1957, însă, textele literare au devenit mai cizelate, autorii străduindu-se să se debaraseze de rusisme și de cuvintele „neaoșe”.

După 1944, disputele lingvistice între promotorii curentului slavizant, reprezentat de activiştii culturali originari din fosta RASSM, şi intelectualii basarabeni s-au centrat pe aspectele de ordin fonetic, morfologic şi lexical. Promotorii „limbii moldoveneşti” erau criticaţi pentru dialectizarea şi arhaizarea limbii literare, pentru eliminarea din vocabular a cuvintelor româneşti şi înlocuirea lor cu lexeme de origine slavă şi adoptarea unor norme ortografice după modelul limbii ruse. Apariţia în iunie 1950 a articolului lui Stalin „Marxismul și problemele lingvisticii” a pus în mare încurcătură curentul slavizant, deoarece nu mai putea susţine ideea despre caracterul încrucişat al „limbii moldoveneşti”. Criticile savanţilor sovetici, specialişti în romanistică, la adresa vulgarizatorilor limbii „moldoveneşti”, au determinat orientarea discuţiilor în favoarea apărătorilor limbii române. Sesiunea ştiinţifică comuna a Institutului de Limbă şi Literatură al Filialei Moldoveneşti a Academiei de Ştiinţe şi a Institutului de Lingvistică al AŞ a URSS, desfăşurată la Chişinău în decembrie 1951, a confirmat teza despre caracterul romanic al limbii „moldoveneşti”. Lingviştii „moldoveni”, grupaţi în jurul lui I.D. Ceban şi susţinuţi de conducerea CC al PCM, deși au recunoscut că între limba „moldovenească” și limba română nu este nicio diferență, au rămas pe vechile poziţii, susţinând că originea comună, tradițiile comune, unitatea structurii gramaticale și a fondului lexical ale limbilor „moldovenească” și română nu exclud deloc dreptul fiecărei limbi la existență separată. În plus, tendinţa unor oameni de cultură şi ştiinţă de a ridica problema recunoaşterii identităţii limbii „moldoveneşti” era calificată drept manifestare de „naționalism” şi dăunătoare, din punct de vedere politic.

Concluziile despre identitatea lingvistică moldo-română, enunțate de către savanți la sesiunea științifică a Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a URSS, din 17-19 octombrie 1955,din din octombrie 1955, nu au fost luate în considerare de către autoritățile comuniste de la Chișinău, deoarece acceptarea acestui adevăr ar fi clătinat din temelie întregul eșafodaj teoretic al „limbii moldovenești”. Cu toate acestea, ele au servit drept bază pentru savanţi şi cadre didactice universitare în elaborarea lucrărilor şi manualelor, precum şi în pledoariile lor pentru necesitatea reformării ortografiei „limbii moldoveneşti” şi apropierii ei de standardele limbii române. De asemenea, trebuie menţionat că toate aceste eforturi ale savanţilor oamenilor de litere şi cultură din această perioadă au constituit un pas important pe calea dificilă a repunerii în drepturile firești a „limbii moldoveneşti”, recunoaşterii identităţii sale cu limba română şi revenirii la alfabetul latin în anul 1989.

Referinţe:

1. Arhiva Organizaţiilor Social-Politice a Republicii Moldova (AOSPRM), fond 51, inv. 42, dosar 149.
2. Heitmann, K. *Limbă şi politică în Republica Moldova*. Chişinău: ARC, 1998.
3. Сталин, И.В. Марксизм и вопросы языкознания. În: *Правда.* 1950, 20 июня.
4. Negru, Gh. *Politica etnolingvistică în RSS Moldovenească*. Chişinău: Prut Internaţional, 2000.
5. Arhiva Ştiinţifică Centrală a Academiei de Ştiinţe a Moldovei (AŞCAŞM), fond 3, inv. 1, dosar 58.
6. AOSPRM, fond 51, inv. 10, dosar 279.
7. AŞCAŞM, fond 3, inv. 1, dosar 66.
8. Шишмарев, В.Ф. Романские языки Юго-Восточной Европы и национальный язык Молдавской ССР. În: *Ворпосы языкознания.* 1952, №. 1.
9. AOSPRM, fond 51, inv. 11, dosar 318.
10. AŞCAŞM, fond 3, inv. 1, dosar 137.
11. Будагов, Р.А., Бернштейн, С.Б. Ку привире ла унитатя де лимбэ ромыно-молдовеняскэ. În*: Поварэ сау тезаур сфынт?* Кишинэу: Картя Молдовенеяскэ, 1989.
12. Rotaru, L. 1956: controverse lingvistice la Institutul Pedagogic. În: *Probleme ale ştiinţelor socioumanistice şi modernizării învăţământului.* Chişinău: Universitatea Pedagogică „I. Creangă", 2020.
13. Cotelnic, T. Preocupări socioingvistice ale academicianului Nicolae Corlăteanu. În: *Buletin de Lingvistică*. 2014-2015, nr. 15-16.
14. Портной, Р. Деспре ымбунэтэциря ортографией. În*: Октомбрие.* 1955, № 2.
15. Пиотровский, Р. Г., Печек, Н. М. Ку привире ла ымбунэтэциря ортографией контемпоране молдовенешть. În: *Октомбрие.* 1955, № 10.
16. Василенко, И. Алеку Руссо ши лимба литерарэ. În: *Октомбрие.* 1955, № 7.
17. Василенко, И.. Сэ рестабилим принчипиile ортографией ноастре класиче традиционале. În: *Ништру.* 1957, № 2.
18. Boldişor, V. Martirajul lui Ion Vasilenco. În: *Destin românesc. Revistă de istorie şi cultură. Serie nouă.* 2019, nr. 3- 4.
19. Нормеле ортографиче ши де пунктуацие але лимбий молдовенешть. În: *Култура Молдовей*, 1957, 17 август.